

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 355.257.7(477)"1914/1920":929Košir J.

Prejeto: 2. 10. 2014

**»Čez dolgo spet »Gorenska stran« in ti moj dom,
men dobro znan!«
Josip Košir in rusko ujetništvo (1914–1920)**

UROŠ KOŠIR

univ. dipl. arheolog

Hrušica 63, SI-4276 Hrušica

e-pošta: u.kosir87@gmail.com

Izvleček

Med številnimi slovenskimi vojaki, ki so se med prvo svetovno vojno znašli v ruskem vojnem ujetništvu, je bil tudi Josip Košir (1872–1948), posestnik in mlinar iz Škofje Loke. Bil je vpoklican že ob prvi mobilizaciji, star 42 let, in skupaj z ljubljanskim 27. domobranskim pehotnim polkom poslan na vzhodno bojišče, kjer je bil v prvih bojih pri Lembergu (Lvovu) tudi zajet. Prispevek na podlagi njegove zapuščine in drugih virov oriše Josipovo težko izkušnjo ruskega ujetništva med letoma 1914 in 1920 ter dolgo pot v domovino.

Ključne besede:

Josip Košir (1872–1948), prva svetovna vojna, rusko ujetništvo, Sibirija, pot domov

Abstract

»GORENJSKA, FOR LONG TIME I HAVE NOT SEEN THEE
AND YOU MY HOME SO DEAR TO ME!«
JOSIP KOŠIR AS PRISONER-OF-WAR (POW) IN RUSSIA (1914–1920)

Josip Košir (1872–1948), a landowner and miller from Škofja Loka, was just one of the many Slovenian soldiers that ended up as POWs in Russia during the Great War. Aged 42, he was called up for the first mobilization and was, as a soldier of the 27th Home Guard Infantry Regiment, sent to the Eastern Front, where he was captured by the Russians during the first battles at Lemberg (Lvov). Based on Josip's legacy and other sources, the article describes his hardships in Russian captivity between 1914 and 1920 and his long journey home.

Key-words:

Josip Košir (1872-1948), World War I, POW in Russia, Siberia, journey home

Uvod

»Po deželi se je raznesla vest o mobilizaciji in morebitni vojski včeraj dopoldne bliskovito. Med ljudstvom je nastalo pravcato vojno razpoloženje. Županstva in okrajna glavarstva, ki so uradovala včeraj celi dan, so bila oblegana od ljudi, ki so prihajali iskat navodil in poročil. Vpoklicani možki so se jeli pripravljati na odhod [...].«¹ Tako je 27. julija 1914, le dan pred začetkom vojne, poročal časopis Slovenec.² Številni so se v naslednjih dneh morali posloviti od svojih najdražjih, zapustiti rodno zemljo in oditi v boj proti nasprotniku, večinoma na rusko bojišče. Veliko slovenskih vojakov je že v prvem letu vojne za vedno ostalo na krvavih galiških poljanah, še več pa jih je padlo v rusko ujetništvo, ki ga marsikdo ni preživel. Po težkem in dolgoletnem ujetništvu so bila vračanja domov dolga popotovanja, ki so povečini utonila v pozabo, le redke zgodbe pa so se ohranile potomcem. Tudi Josip Košir, škofje-loški posestnik in mlinar, je doživel in preživel šestletno rusko ujetništvo, po katerem se je po dolgotrajni poti le vrnil domov. Njegova zapuščina nam ponuja vpogled v njegovo ujetniško izkušnjo in pot domov ter nam odstira drobce iz njegovega življenja.

Mlinarjev sin

V Škofji Loki se ob Selški Sori oz. Selščici, kot jo nekateri imenujejo, nahaja Koširjeva hiša »Pod mostom.« Zaradi ugodne lege ob reki so tam že v srednjem veku zgradili mlin, ki se prvič omenja leta 1309.³ Loško gospostvo ga je pozneje prepustilo klarisam,⁴ leta 1782, ko je bil samostan razpuščen, pa so imetje prevzele uršulinke, ki so isto leto prišle v Škofjo Loko.⁵ Prav te so mlin prodale Koširjevim,⁶ ki v Škofji Loki živijo že več kot 275 let.⁷

Mlinarju Lorencu Koširju (1824–1897) in ženi Mariji (1835–1895), rojeni Hafner, se je rodilo več otrok, a so le trije preživeli otroštvo. Poleg Ivana in Franceta, ki je bil v času prve

Poročna fotografija Josipa Koširja in Barice Tavčar (vir: Vladislav Košir)

¹ Slovenec, 27. 7. 1914, str. 1.

² Prav tam.

³ Blaznik: Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803), str. 58.

⁴ Prav tam, str. 341.

⁵ Prav tam, str. 393.

⁶ Dobida: Slikar France Košir, str. 192.

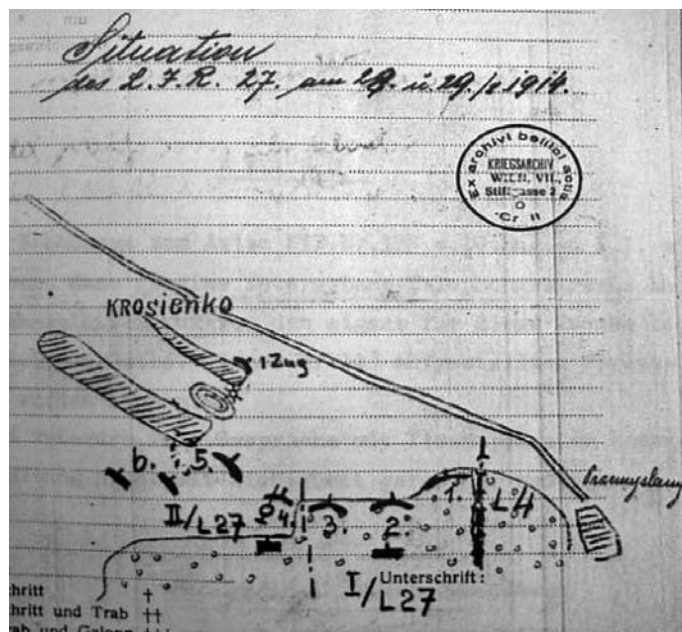
⁷ Dobida: † Slikar France Košir, str. 506; Pavlovec: Slikar France Košir: Ob retrospektivni razstavi v Loškem muzeju, str. 112.

svetovne vojne župnik na Koroški Beli,⁸ se je 7. marca 1872 rodil Josip (Jože) Košir. Kakor njegov oče se je tudi on po opravljeni osnovni šoli izučil za mlinarja. Leta 1897 je po očetovi smrti podedoval celotno posest z mlinom, leta 1899 pa se je poročil s svojo izvoljenko Barico Tavčar (1876–1910) iz Selc. Ta mu je v zakonu rodila šest otrok, med katerimi sta odrasla le Jože (1900–1990) in znani loški akademski slikar France (1906–1939). Po dolgotrajni bolezni je Barica 22. marca 1910 umrla,⁹ tri leta po njeni smrti pa se je Josip drugič poročil, tokrat z Ivancko Magušar (1884–1971), Baricino sovaščanko. Kmalu se jima je rodil prvi sin Ivan (Janko) (1914–2005), mirno družinsko življenje pa je prekinil izbruh prve svetovne vojne.

Leta ujetništva

Strelom v Sarajevu je mesec dni pozneje, 28. julija 1914, sledila avstro-ogrsko vojna napoved Srbiji, kolesje vojne pa je v svoj stroj potegnilo domala cel svet. Cesar Franc Jožef I. je 26. julija 1914 odredil delno mobilizacijo vseh za vojsko sposobnih moških, starih med 21 in 42 let.¹⁰ Tega časa se je Josip pozneje spominjal: »Bilo je leta 1914, prihajal je glas, da bode svetovna vojska, in resnica je bila, došla je mobilizacija 26/7 in vsi so bili prvi pot do 42 leta poklicani pod orožje, med temi sem bil tudi jaz. Poklican sem bil v Kobarid k Grenzschutz Kompanie, potem smo se pripeljali v Ljubljano, ostali 14 dni v Ljubljani, iz Ljubljane smo se odpeljali v Galicijo nad Rusa. Bilo je 26. avgusta, ko je naš 3 Kor prvi v ogenj prišel, rezerve nismo nobene imeli, vse ta boljši pozicije so bile od Rusov zasedene. Rusov je bilo 4 Kore, a nas samo jeden Kor, tisti dan jih je strašno veliko padlo, naš 3 Kor je bil docela uničen, tudi Rusov je mnogo padlo, pa vendar moč je bila na Ruskej strani, mnogo so jih tisti dan zajeli, in tudi jaz sem bil med njimi ter nas potem tirali na Rusko.«¹¹

Josip je bil med nesrečniki zadnjega letnika, ki so jih vpoklicali v začetku vojne, pridružil pa se je 12. stotniji ljubljanskega 27. domobranskega pehotnega polka (LIR27). Boj je izkusil v bitki pri Lembergu,¹² tekom bitke pa je bil zajet

Razporeditev enot 27. domobranskega pehotnega polka pri kraju Korosne (Krosienko) dne 28. in 29. avgusta 1914

(vir: Vojni arhiv Dunaj)

⁸ Slovenski narod, 7. 11. 1914, str. 3.

⁹ Glas naroda – List slovenskih delavcev v Ameriki, 7. 4. 1910, str. 3.

¹⁰ Nečak, Repe: Prelom: 1914–1918. Svet in Slovenci v 1. svetovni vojni, str. 90–92.

¹¹ Zapis »Nekaj črtic iz mojega ujetništva« z dne 30. 3. 1921 (avtorjev arhiv).

¹² Danes mesto Lvov v Ukrajini.

28. avgusta 1914 pri kraju Korosne.¹³ Znanec Rudolf Zdolšek,¹⁴ prav tako vojni ujetnik, je boj v bližnjem kraju opisal takole: »Čudim se, kaj me je v bitki pri Krasnem¹⁵ 26./VIII. (13./VIII.) ohranilo. Na desno in levo je bila zemlja razorana od granat, šrapneli so se vsipali liki dežju na nas; krogle so pa kar žvižgale okrog ušes. Bila je že tema, ko sta me zbudila iz nezavesti dva ruska vojaka in mi dala vode.«¹⁶ Ujetnike so po zajetju običajno zbrali na enem mestu in jih poslali v frontne štabe na zaslišanja, ki so bila velikokrat tudi nasilna. Kolone ujetnikov so nato peš poslali v zaledje do železniških postaj, kjer so se vkrcali na tovarne vlake.¹⁷

Ker družina z bojišča že od sredine avgusta, ko se je Josip peljal skozi Budimpešto,¹⁸ ni dobila nobenega pisma ali novic o Josipu, je brat Ivan 19. septembra 1914 na Rdeči križ poslal telegram za poizvedbo o kakršnihkoli informacijah o bratovi usodi. V negotovosti so bili več kot mesec dni, nakar je iz Novega mesta k družini prispel telegram: »Zdolšek pisal stric je ujetnik skupaj z njim na Ruskem.«¹⁹ Rudolfova sestra Edita je kmalu zatem Josipovi ženi Ivanki poslala tudi pismo, v katerem ji svetuje, kam naj se obrne za nadaljnje informacije, ter ji sporoča, da se Josip nahaja v kraju Atkarsk²⁰ v Saratovski oblasti. Kot je poročal časopis *Slovenec*,²¹ je že naslednji dan za pismom Edite Zdolšek na dom prispela Josipova dopisnica, ki jo je poslal 9. oktobra 1914. Ranjenci, ki so se vrnili v Škofjo Loko, naj bi že v času pred vsemi prispelimi novicami govorili, da je bil težko ranjen in pokopan v Galiciji,²² čemur ni bilo tako. V prihodnjih dneh je več časopisov objavilo tudi notico o njegovem ujetništvu v Rusiji.²³

Čeprav je bil Rudolf ujet dva dneva pred Josipom, sta bila na začetku zagotovo v skupnem ujetništvu, kar je razvidno tudi iz omenjenega telegrama. Pot do Atkarska je Rudolf opisal takole: »Ravnali so ruski vojaki z nami vedno, da jim gre vsa čast. Čez Zločev²⁴ in Brodi²⁵ so nas spravili v Rovno,²⁶ od tod pa v Kijev. Tukaj smo bili razdeljeni po narodnosti in razposlani po raznih krajih. Nekaj partije je šlo v Pebevy²⁷ od koder so nas Slovence spravili v Atkarsk (9./IX.–26. VIII) gubernija Saratow. Bivali smo v nekdanjih arestih, hudo natlačeni. Pustili so nas brez dela, gibajoč se prosto po dvorišču. Nakupovali smo si tudi svoje posebke pod nadzorstvom.«²⁸

Josipa so nekje v obdobju do maja 1915 premestili v Čistopolj²⁹ v Kazanski oblasti, od koder je pisal 23. maja 1915: »Minulo bode kmalu leto odkar sem

¹³ Kraj Korosne se nahaja okoli 40 kilometrov jugovzhodno od Lvova.

¹⁴ V časopisu *Slovenec*, 7. 10. 1914, str. 5, v notici o iskanju informacij o pogrešanem Rudolfu izvemo, da je bil »Infanterist 47. pešpolka Rudolf Zdolšek, strokovni učitelj na Grmu pri Novem mestu, ki je bil v začetku vojne prideljen trenu kot »Fahrsoldat«, pogrešan že od 25. 8. 1914. Rudolf (rojen 8. 4. 1881) ujetništva ni preživel, saj je 8. 3. 1916 umrl zaradi pegavice v kraju Čistopolj (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi860640>).

¹⁵ Kraj Krasne se nahaja okoli 27 kilometrov severovzhodno od kraja Korosne ter okoli 43 kilometrov vzhodno od Lvova.

¹⁶ Pismo Rudolfa Zdolška z dne 13. 11. 1914 (avtorjev arhiv).

¹⁷ Hribar: *Rusko ujetništvo avstroogrskih vojakov v veliki vojni*, str. 20–21; prim. Davis: *The life of prisoners of war in Russia, 1914–1921*, str. 166–167; Wurzer: *Die Erfahrung der Extreme, Kriegsgefangene in Rußland 1914–1918*, str. 102.

¹⁸ *Slovenec*, 6. 11. 1914, str. 3.

¹⁹ Telegram z dne 25. 10. 1914 (avtorjev arhiv).

²⁰ Mesto Atkarsk se nahaja v ruski Saratovski oblasti.

²¹ *Slovenec*, 6. 11. 1914, str. 3.

²² Prav tam.

²³ Glej: *Slovenski narod*, 7. 11. 1914, str. 3; *Slovenec*, 9. 11. 1914, str. 3; *Domoljub*, 12. 11. 1914, str. 743; *Gorenjec*, 13. 11. 1914, str. 3; *Amerikanski Slovenec*, 8. 12. 1914, str. 3.

²⁴ Mesto Zolochiv v današnji Ukrajini, vzhodno od Lvova.

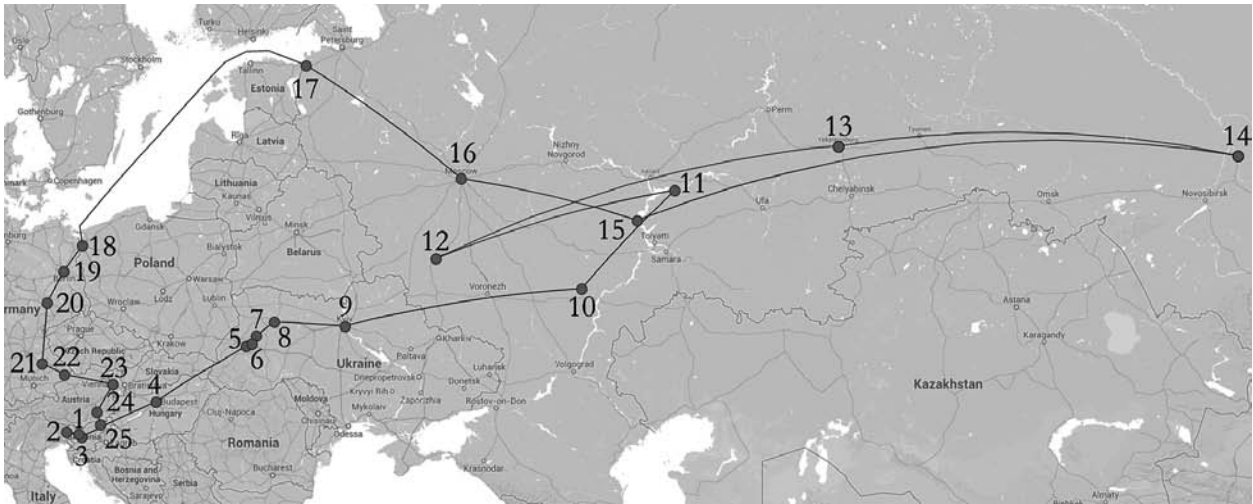
²⁵ Mesto Brody se nahaja severovzhodno od Lvova.

²⁶ Mesto Rivne v Ukrajini.

²⁷ Neznani kraj, ki ga s tem imenom danes ni mogoče najti.

²⁸ Pismo Rudolfa Zdolška z dne 13. 11. 1914 (avtorjev arhiv).

²⁹ Danes mesto v avtonomni republiki Tatarstan.

Zemljevid krajev, kjer se je na svoji poti nahajal Josip Košir med letoma 1914 in 1920.

1 - Škofja Loka, 2 - Kobarid, 3 - Ljubljana, 4 - Budimpešta, 5 - Korosne, 6 - Zločev, 7 - Brodi, 8 - Rovno, 9 - Kijev, 10 - Atkarsk, 11 - Čistopolj, 12 - Orel, 13 - Jekaterinburg, 14 - Tomsk, 15 - Uljanovsk, 16 - Moskva, 17 - Narva, 18 - Szczecin, 19 - Berlin, 20 - Leipzig, 21 - Regensburg, 22 - Passau, 23 - Dunaj, 24 - Gradec, 25 - Maribor.

šel od doma in ves ta čas nisem dobil nobenega pisma od doma, nevem kaj je temu vzrok, ali se vsako pismo izgubi ali kaj [...].³⁰ Ženo Ivanko je prosil za odgovor prek telegrama in 40 kron, saj mu je primanjkovalo denarja. Poleg tega je tudi zelo shujšal, saj je bil bolan cel mesec, ob tem pa je upal, »[...] da bi vsaj do zime minulo, če ne bode treba zopet celo zimo biti na Ruskom, kar ni ravni prijetno.«³¹ Josip si takrat verjetno ni niti predstavljal, da bo moral preživeti še kar pet ruskih ter sibirskih zim. Februarja 1916 se je znova oglašil iz drugega kraja: »Nahajam se zdaj v bolnici zaradi nog, peljali smo se 5 dni in noči v Sanitäts vagonih, bilo nas je kakih 60 mož, tu je veliko mesto, imenuje se Orel,³² kjer zdaj bolnica je bila pred kavarna, pred mobilizacijo. 300 kilometrov je še do Moskve [...].«³³

Josip se je družini oglašil še septembra 1917,³⁴ zatem pa so pisma prenehala prihajati. Sicer je pošta ujetnikov v Rusiji med letoma 1914 in 1917 v povprečju potovala okoli dva meseca, po ruski revoluciji pa od štiri do pet mesecev, kar se je celo stopnjevalo do sedmih ali osmih mesecev ter do več kot enega leta.³⁵ Poleg tega so vojaki imeli tudi omejeno število pisem in dopisnic, ki so jih lahko poslali vsak mesec. Haaška konvencija in Stockholmski protokol sta tako dovoljevala eno pismo in tri dopisnice na mesec, za častnike pa dve pismi in štiri dopisnice, kar pa se je pozneje zmanjšalo.³⁶

Zaskrbljeni sorodniki so zato začeli poizvedovati po njem tudi prek časopisov, saj so se iz Rusije začeli vračati avstro-ogrski vojni ujetniki.³⁷ Tako je 14. maja 1918 časopis Slovenski narod objavil: »Kdor izmed iz Rusije v domovino se vračajočih vojnih vjetnikov ve kaj o Jožefu Košir, mlinarju iz Škofje Loke (domobranskega pp. 27., vjet 28. avgusta 1914, zadnje poročilo septembra 1917.); se vljudno prosi naj isto sporoči na naslov Ivanka Košir, mlin, Škofja Loka.«³⁸ Med

³⁰ Pismo z dne 23. 5. 1915 (avtorjev arhiv).

³¹ Pismo z dne 23. 5. 1915 (avtorjev arhiv).

³² Mesto Orel ali Orjol leži v Orjolski oblasti v današnji Rusiji.

³³ Dopisnica z dne 25. 2. 1916 (avtorjev arhiv).

³⁴ Slovenski narod, 14. 5. 1918, str. 3; Slovenec, 15. 5. 1918, str. 3.

³⁵ Hribar: Rusko ujetništvo, str. 40; prim. Wurzer: Die Kriegsgefangenen der Mittelmächte in Russland im Ersten Weltkrieg, str. 184–185.

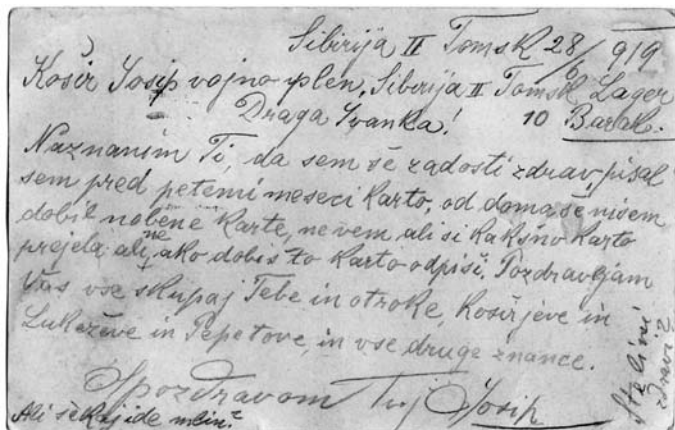
³⁶ Prav tam, str. 39–40; prim. Wurzer: Die Kriegsgefangenen, str. 183.

³⁷ Slovenski narod, 14. 5. 1918, str. 3; glej tudi Slovenec, 15. 5. 1918, str. 3.

³⁸ Prav tam.

Legitimacija za evakuacijo v domovino preko švedskega in danskega Rdečega križa
(vir: avtorjev arhiv)

Dopisnica, ki jo je Josip poslal 28. junija 1919
iz Tomska v Sibiriji
(vir: avtorjev arhiv)

tem časom je bil aprila 1918 Josip pripravljen na pot domov preko švedskega in danskega Rdečega križa, v ta namen pa je dobil tudi legitimacijo za evakuacijo (*Ausweiskarte für die Evacuation*). Slednja je bila 17. 4. 1918 izdana v mestu Jekaterinburg.³⁹ Kot je sam omenil: »[...] mislili smo da je že mir in da bomo rešeni tega groznega ujetništva, in da se vrnemo domov, pa glej vraga, izbruhnila je revolucija, ko so vrgli ruskega cara Nikolaja in mi ko smo mislili, da se vrnemo domov tirali so nas še daljši od doma, tako da smo prišli nazadnje v dalno, dolgočasno in mrzlo Sibirijo [...].«⁴⁰ Skupaj z drugimi ujetniki je bil poslan v mesto Tomsk,⁴¹ kar 6.000 kilometrov od rodne Škofje Loke. Družina je medtem preko časopisa Slovenec 27. decembra 1918 naprošala neznane posestnika iz Kranja za informacije, saj naj bi »[...] pripovedoval Urbančku iz Žabnice, da je pri odhodu iz Rusije videl Jožefa Koširja, mlinarja pod mestom iz Škofje Loke [...].«⁴² Josip se je naposled le oglašil iz Tomska, od koder je pisal januarja⁴³ in pozneje 28. junija 1919. Omenja, da še vedno ni prejel nobene karte od doma, povprašal pa je tudi po zdravju svoje družine in po delovanju mlina.⁴⁴ Po pričevanju Josipovega sina naj bi tekom ujetništva delal tudi v kamnolomih, kjer so drobili kamenje, s katerim so pozneje popravljali nasutja pri železniških progah.⁴⁵ V letu 1917 je bilo npr. več kot 1,1 milijona ujetnikov uporabljanih kot delovna sila, 16 % pa jih je delalo pri železnicah in izgradnji kanalov.⁴⁶

Zaradi zdravstvenih težav mu je zdravniška komisija avgusta 1919 izdala potrdilo o invalidnosti prve stopnje, po kateri naj bi bil vseeno sposoben za delo in v celoti zmožen prenesti prevoz v običajnih transportnih pogojih.⁴⁷ Kot kaže, se mu je stanje poslabšalo, saj so mu pozneje priznali kar 40 % izgubo delovne zmožnosti, nastanili pa so ga tudi v dom invalidov.⁴⁸ Tomski

³⁹ Mesto v ruski Sverdlovski oblasti.

⁴⁰ Zapis »Nekaj črtic iz mojega ujetništva« z dne 30. 3. 1921 (avtorjev arhiv).

⁴¹ Sibirsko mesto v Tomski oblasti.

⁴² Slovenec, 27. 12. 1918, str. 4; objavljeno tudi v *Domoljub*, 2. 1. 1919, str. 3.

⁴³ Dopisnica ni ohranjena in ni znano, ali je prispela domov.

⁴⁴ Dopisnica z dne 28. 6. 1919, ki pa je na dom prispela 2. 10. 1919 (avtorjev arhiv).

⁴⁵ Pričevanja Josipovega sina, gospoda Vladislava Koširja, z dne 8. 7. 2014.

⁴⁶ Hribar: *Rusko ujetništvo*, str. 30; prim. Wurzer: *Die Erfahrung*, str. 112.

⁴⁷ Potrdilo z dne 26. 8. 1919 (avtorjev arhiv).

⁴⁸ Spričevalo zdravniške komisije (avtorjev arhiv).

Gubevak⁴⁹ mu je julija 1920 izdal tudi potrdilo, s katerim so mu dovolili pot v domovino s sanitetnim vlakom št. 335.⁵⁰ Pri tem lahko sklepamo, da mu je bila s 40 % izgubo delovne sposobnosti priznana tretja stopnja invalidnosti, s katero je bil upravičen do transporta v posebnem sanitetnem vagonu.⁵¹

Svojo zadnjo dopisnico je Josip v Tomsku napisal 27. 6. 1920 in je preko Berlina prispela domov že po njegovi vrnitvi. Svojo sibirsko izkušnjo in pot domov je leta 1921 na kratko tudi opisal: »[...] bil sem tam 2 leti, draginja je postajala čedalje večja, tako tudi lakota ni ostala od zadi, in mnogo številne bolezni so nas mučile, tako da jih je na sto tisoče pomerlo. Bili smo čisto zapuščeni od vsega sveta, kar nas je bilo invalidov⁵² dali so nas iz mesta ven, da smo živeli v gojzdu v Vilah,⁵³ tam je bilo tudi dosti komarjev, ki so nas prav pridno pikali, zraven tega smo stradali kot ponavadi. Vendar je napačilo rešilno leto 1920 za nekatere, in tudi za mene, da sem se vendar enkrat srečno rešil iz te dolge 6 letne sužnjosti. Dne 16. Julija leta 1920 smo se ukrkali v vagone na kolodvoru v Tomskem v Sibiriji, potem smo se vozili 17 dni čez Simbirsk⁵⁴ v Moskvo, tam je bila največja draginja in lakota, funt črnega kruha je stalo od 500 do 600 rubljev, funt špeha 4000 rubljev, jedno jabolko 100 rublj., funt suharov⁵⁵ 700 rublj. itd. Ostali smo 4 tedne v Moskvi, potem pa naprej, čez tri dni smo dospeli do pristaniškega mesta »Narva« v Essland,⁵⁶ tam smo bili v trdnjavi 7 dni in čakali parnika, potem smo se peljali s parnikom čez Baltiško morje tri dni, in došli v pristaniško mesto Štettin⁵⁷ v Nemčijo [...].«⁵⁸ V Narvi se je Josip skupaj z drugimi ujetniki vkrcal na nemški parnik *Marta Wöhrmann*, ki je prevahal nemške vojne ujetnike. Parnik je bil del *Wörmann-Linie*, največje privatne flote na svetu, katere lastnik je bil Adolf Wörmann (1847–1911).⁵⁹ Josip je svojo pot nadaljeval »[...] dalje na Berlin, Leibzig (Saksen)⁶⁰ in potem skozi Bavarsko na Re-

Vozovnica za parnik *Marta Wöhrmann*. Na desni je žig vzhodne skupine (*Gruppe Ost*) za vračanje nemških vojnih ujetnikov (vir: avtorjev arhiv)

⁴⁹ Gubevak – gubernijska uprava za evakuacijo.

⁵⁰ Potrdilo tomskega Gubevaka z julija 1920 (avtorjev arhiv).

⁵¹ Potrdilo z dne 26. 8. 1919 (avtorjev arhiv).

⁵² Že prej omenjene težave z nogo so mu pustile posledice za vse življenje.

⁵³ Na dopisnici z dne 27. 6. 1920 omenja »*Basandajko Villo No 15*« (avtorjev arhiv).

⁵⁴ Danes mesto Uljanovsk v Rusiji.

⁵⁵ Verjetno suhariki – popečene kocke suhega kruha.

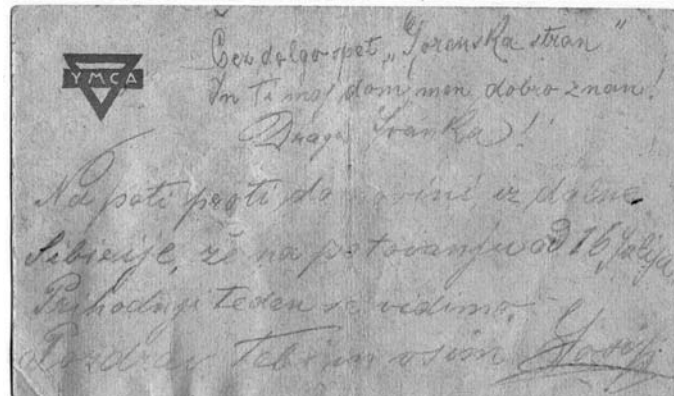
⁵⁶ Estonija.

⁵⁷ Nem. Stettin, danes Szczecin na Poljskem.

⁵⁸ Zapis »*Nekaj črtic iz mojega ujetništva*« z dne 30. 3. 1921 (avtorjev arhiv).

⁵⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Adolph_Woermann.

⁶⁰ Saška.

Prva dopisnica, ki jo je Josip poslal s slovenskega ozemlja 23. septembra 1920
(vir: avtorjev arhiv)

gensburg in Passau in naprej Dunaj, Gradec, Maribor. V Mariboru smo ostali 7 dni, kjer je nas Jugoslavija sprejela. Pisal sem iz Maribora en par kart domov, ki so jih vendar srečno prejeli.«⁶¹ Omenjeni dopisnici je Josip napisal in poslal 23. septembra 1920, več kot šest let po tem, ko je zapustil slovensko deželo. Njegove prve zapisane besede so bile: »Čez dolgo spet, »Gorenska stran« in ti moj dom, men, dobro znan! Draga Ivanka! Na poti proti domovini iz dalne Sibirije, že na potovanju od 16. Julija. Prihodnji teden se vidimo [...]«. ⁶² Tri dni pozneje mu je zdravnik mariborskega sprejemnega taborišča izdal potrdilo, s katerim je potrdil, da ni imel nobene nalezljive bolezni in da ni nobene zadržke za njegovo pot domov,⁶³ kamor se je vrnil še isti dan.⁶⁴ Družina, sorodniki ter znanci in someščani so ga toplo sprejeli in se veselili njegove vrnitve. Kmalu po prihodu mu je župnik g. Klinar v pismu zapisal: »[...] Dovolite pa, gospod Košir, da Vam k Vaši srečni vrnitvi prav iz srca čestitam. Šest dolgih let v tujini, brez glasu iz domovine, brez vesti od svojih dragih, srčno ljubljenih - šest let tujine, ki je združena z ujetniško bedo bila Vam le v bolest, trpljenje! [...] Gledal sem slavoloke ob Vašem prihodu, pa sem srečen mislil: blagoslovljena naj bo hiša, katere gospodinja bi bila vsak trenutek v svoji močni zvestobi lahko tako prisrčno in odkritosrčno sprejela svojega moža! [...]«. ⁶⁵

Po prihodu domov

Nekoliko manj kot eno leto po Josipovem prihodu se je rodila hči Ljudmila (1921–2013), sledili pa so tudi sin Vinko (Vincenc) (1923–1944), hči Marija (1926–1996) in kot zadnji sin Vladislav (1928), ki še vedno živi v Škofji Loki. Po njegovem pričevanju oče Josip ni želel veliko govoriti o svojih vojnih in ujetniških izkušnjah, če pa je že spregovoril, mu mnogi niso verjeli. Dolgoletno rusko ujetništvo ga je demoraliziralo, saj ni bil več tako živahen in vesel kot pred vojno. Zaradi uši naj bi se mu v Rusiji naredile rane na nogah, ki se nikoli niso popolnoma zacelile, v ujetništvu pa naj bi mu nogo želeli celo amputirati. S hudimi bolečinami se je spopadal do konca

Spominska podobica na Josipovo vrnitev domov
(foto: Sašo Kovačič)

⁶¹ Zapis »Nekaj črtic iz mojega ujetništva« z dne 30. 3. 1921 (avtorjev arhiv).

⁶² Dopisnica št. 1 z dne 23. 9. 1920 (avtorjev arhiv).

⁶³ Potrdilo sprejemnega taborišča v Mariboru z dne 26. 9. 1920 (avtorjev arhiv).

⁶⁴ Pričevanja Josipovega sina, gospoda Vladislava Koširja, z dne 14. 7. 2014.

⁶⁵ Pismo župnika g. Klinarja z dne 10. 10. 1920 (avtorjev arhiv).

svojega življenja. Po prihodu domov mu je bilo v veselje predvsem to, da ni bil nikoli več lačen kot v tistih dolgih in težkih šestih letih.⁶⁶

V času pred drugo svetovno vojno ga je zopet doletela nesreča, saj mu je leta 1939 umrl sin France (1906–1939), med vojno pa tudi sin Vinko (1923–1944). Samo drugo svetovno vojno je preživel brez drugih večjih pretresov, v povojnem času pa se je bal nacionalizacije mlina, do katere pa je prišlo leta 1948, ko je umrl.

Sorodniki in prijatelji so mu priredili velik pogreb s kočijo in konjsko vprego, na njegovi poslednji poti pa so ga pospremili tudi številni loški prebivalci.⁶⁷ Na pogrebu v Škofji Loki (8. aprila 1948) je imel govor tamkajšnji župnik g. Melhior Golob, ki je označil Josipa kot »[...] vzornega družinskega očeta, po celi Gorenjski poznana in od vseh spoštovanega moža, ki je bil mož dela, mož trpljenja in mož vere.«⁶⁸ Že kot otrok je Josip delal v očetovem mlinu, kjer je odrasel v delavnega človeka in podedoval družinsko obrt. Poleg omenjenega je bil odbornik mestne občine, član načelstva in nadzorstva Ljudske hranilnice in posojilnice v Škofji Loki, svetoval pa je še različnim gospodarskim in strokovnim društvom. Njegovo življenje je zaznamovalo tudi trpljenje šestletnega ruskega ujetništva, poleg katerega je tudi doma doživel številne tragedije, saj je moral pokopati svojo prvo ženo ter kar pet majhnih ter dva odrasla otroka. Kot opisuje g. Golob, je bil tudi zelo veren človek, ki je vedno pomagal cerkvi in samostanom. Njegovo geslo na bi bilo: »*Delaj in v Boga zaupaj!*« Tega načela se je držal skozi celotno življenje, kar se odraža tudi v njegovi zapuščini in pričevanju tistih, ki so ga poznali.

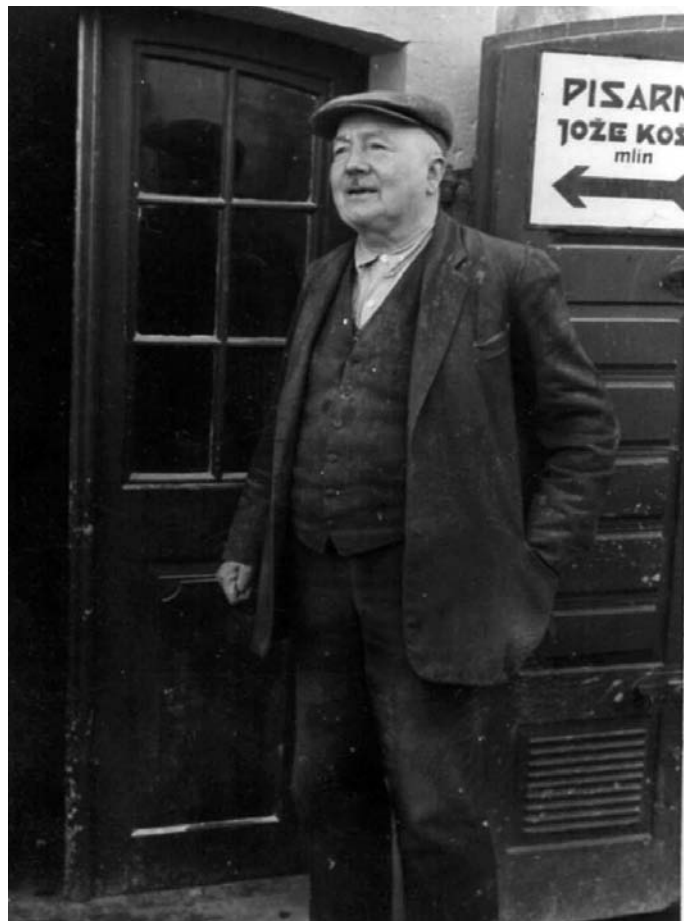
S tem kratkim prispevkom želim izpolniti 93 let staro željo Josipa Koširja, mojega prapradede, ki je 30. marca 1921 zapisal, naj »*Te moje skromne vrstice [...] ostanejo v trajen spomin, vsih mojih naslednikov.*«⁶⁹

Zahvala

Največja zahvala gre gospodu Vladislavu Koširju, ki mi je pokazal in podaril očetovo za-

Predmeti, ki jih je Josip prinesel s seboj iz ujetništva (foto: Sašo Kovačič)

Josip Košir pred svojo pisarno novembra 1940 (vir: avtorjev arhiv)

⁶⁶ Pričevanja Josipovega sina, gospoda Vladislava Koširja, z dne 14. 7. 2014.

⁶⁷ Pričevanja Josipovega sina, gospoda Vladislava Koširja, z dne 14. 7. 2014, in fond fotografij s pogreba (avtorjev arhiv).

⁶⁸ Govor g. Melhiorja Goloba na grobu Josipa Koširja v Škofji Loki dne 8. 4. 1948 (avtorjev arhiv).

⁶⁹ Zapis »*Nekaj črtic iz mojega ujetništva*« z dne 30. 3. 1921 (avtorjev arhiv).

puščino iz ruskega ujetništva, brez katere to besedilo ne bi nastalo. Zahvaljujem se tudi Jožetu Kejžarju za prevod ruskih dokumentov in Sašu Kovačiču za fotografiranje predmetov iz zapuščine.

VIRI IN LITERATURA

VIRI

Avtorjev arhiv

- ◉ Zapuščina Josipa Koširja iz ruskega ujetništva in povojnega obdobja.

Časopisi in tiskani viri

- ◉ *Amerikanski Slovenec*, 8. 12. 1914.
- ◉ *Domoljub*, 12. 11. 1914, 2. 1. 1919.
- ◉ *Glas naroda – List slovenskih delavcev v Ameriki*, 7. 4. 1910.
- ◉ *Gorenjec*, 13. 11. 1914.
- ◉ *Slovenec*, 27. 7. 1914, 7. 10. 1914, 6. 11. 1914, 7. 11. 1914, 9. 11. 1914, 15. 5. 1918.
- ◉ *Slovenski narod*, 7. 11. 1914, 14. 5. 1918.

Spletni viri

- ◉ <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi860640> (25.07.2014).
- ◉ http://en.wikipedia.org/wiki/Adolph_Woermann (24.07.1914).

Pričevanja

- ◉ Pričevanje Josipovega sina, gospoda Vladislava Koširja, z dne 8. 7. 2014, 14. 7. 2014.

LITERATURA

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, 1973.

Davis, Gerald H.: The life of prisoners of war in Russia, 1914–1921. V: *Essays on World War I: Origins and Prisoners of War* (ur. Samuel R. Williamson, Jr., Peter Pastor). Brooklyn/New York: Social Science Monographs – Brooklyn College Press, Distributed by Columbia University Press 1983, str. 163–196.

Dobida, Karel: Slikar France Košir. V: *Mladika – družinski list s podobami* 15 (1934), št. 5, str. 192–193.

Dobida, Karel: † Slikar France Košir. V: *Ljubljanski zvon* 59 (1939), št. 8, str. 506–508.

Hribar, Sergeja: *Rusko ujetništvo avstroogrskih vojakov v veliki vojni*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino – diplomsko delo, 2007.

Nečak, Dušan, Božo Repe: *Prelom: 1914–1918. Svet in Slovenci v 1. svetovni vojni*. Ljubljana: Založba Sophia, 2005 (Zbirka Spekter 7/2005).

Pavlovec, Andrej: Slikar France Košir – ob retrospektivni razstavi v Loškem muzeju. V: *Loški razgledi* 7 (1960), str. 111–118.

Wurzer, Georg: *Die Kriegsgefangenen der Mittelmächte in Russland im Ersten Weltkrieg*. Göttingen: V&R unipress, 2005.

Wurzer, Georg: Die Erfahrung der Extreme, Kriegsgefangene in Rußland 1914–1918. V: *Kriegsgefangene im Europa des Ersten Weltkriegs* (ur. Jochen Oltmer). Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh GmbH, 2006, str. 97–125.

ZUSAMMENFASSUNG

»NACH LANGER ZEIT WIEDER OBERKRAIN, DU MEIN ZUHAUSE,
MEIN TRAUTES HEIM!«
JOSIP KOŠIR UND DIE RUSSISCHE GEFANGENSCHAFT (1914–1920)

Zwei Tage vor Beginn des Ersten Weltkrieges ordnete Kaiser Franz Joseph I. die Teilmobilmachung aller wehrtauglichen Männer an. Unter den slowenischen Soldaten, die sich an die Ostfront aufmachen mussten, befand sich auch der 42-jährige Grundbesitzer und Müller Josip Košir aus Škofja Loka (Bischoflack). Als Angehöriger des 27. Landwehr-Infanterieregiments Laibach (LIR27) nahm er an der Schlacht bei Lemberg teil, aber schon am 28. August 1914 geriet er bei Korosne in der Ukraine in Gefangenschaft. Die Verwundeten, die von der Front in die Heimat zurückkehrten, überbrachten Informationen über seinen Tod, doch am 25. Oktober 1914 kam schließlich die Nachricht von seiner Gefangenschaft. Über Kiew wurde er nach Atkarsk geschickt und bis Mai 1915 nach Tschistopol in der Oblast Kasan verlegt. Wegen gesundheitlicher Probleme mit einem Bein wurde er zurück nach Westen verlegt, in die Stadt Orel, von wo er sich im Februar 1916 meldete. Da seine Familie seit September 1917 keine Nachricht mehr erhalten hatte, begann man im Mai des folgenden Jahres mit Nachforschungen in der Presse, begannen doch zahlreiche österreichisch-ungarische Kriegsgefangene aus Russland zurückzukehren. Währenddessen erhielt Josip Košir in Jekaterinburg eine Legitimation zur Evakuierung über das schwedische und das dänische Rote Kreuz, seine Heimreise wurde jedoch von der Revolution durchkreuzt, aufgrund derer man die Kriegsgefangenen noch weiter ins Landesinnere Russlands schickte, in die sibirische Stadt Tomsk, 6000 Kilometer von seinem Heimatort Škofja Loka entfernt. In der Gefangenschaft verschlechterte sich sein Gesundheitszustand, die Ärztekommision erkannte ihm einen 40 %igen Verlust der Arbeitsfähigkeit zu, schließlich erhielt er auch die Erlaubnis zur Evakuierung mit einem Sanitätssonderzug, mit dem er am 16. Juli 1920 die Heimreise antrat. Über Uljanowsk reiste er 17 Tage nach Moskau, wo er vier Wochen blieb. Dann ging es weiter zur Hafenstadt Narva in Estland, von wo er mit dem Dampfer »Marta Wöhrmann« nach Stettin fuhr. Die Heimreise führte ihn über Berlin, Regensburg, Passau, Wien und Graz nach Maribor (Marburg), wo er im September 1920 ankam, mehr als sechs Jahre nach dem Verlassen Sloweniens. Von Maribor schickte er seiner Frau Ivanka am 23. September zwei Postkarten mit dem symbolischen Gruß: »Nach langer Zeit wieder Oberkrain, du mein Zuhause, mein trautes Heim!« Drei Tage später kam er glücklich nach Hause an, wo er von seiner Familie und seinen Verwandten, Bekannten und Mitbürgern, die sich über seine Rückkehr freuten, herzlich empfangen wurde.

Die lange russische Gefangenschaft hatte ihn demoralisiert, auch die Schmerzen und die nicht verheilten Wunden am Bein, die eine Folge der Gefangenschaft waren, machten ihm bis zu seinem Lebensende zu schaffen. In allen Jahren der Gefangenschaft hatte er keinen Brief von zu Hause erhalten, da er für die Post unerreichbar war. Dies stellte eine sehr schwere Erfahrung für ihn dar, außer dem sechs Jahre dauernden Leid musste er bei Lebzeiten auch seine erste Frau und fünf kleine und zwei erwachsene Kinder zu Grabe tragen.